

פרשת קרח

קרח ודתן ואבירים - בין שתי עדות

פרשתנו עוסקת בשתי קבוצות שהתעמתו עם משה ואהרן: האחת קרח ועדתו; השנייה דתן ואבירים ותומכיהם.¹ תגובת משה לעימות שיצרו דתן אבירים ותומכיהם אינה דומה במאומה להתנהגות משה כפי שהכרנו אותו עד כה, כשתמיד עמד לימין ישראל. זאת כפי שביטא משורר תהילים אמר על משה: "וַיֹּאמֶר [ה'] לְהִשָּׁמֵד לְוִי מִן־הָאָרֶץ בְּחִירוֹ עֶמֶד בְּפָרֶץ לְפָנָיו לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ מִהֶשְׁחִית (תהלים קו, כג). כך גם רבי נחמן מברסלב מדגיש את רחמנותו המופלגת לישראל: "כי משה רבנו היה לו רחמנות באמת על ישראל, ומסר נפשו בשביל ישראל".² משה המגיב לדתן ואבירים הוא משה אחר לחלוטין - תקיף והחלטי שתובע מאלוקים: "אַל תִּפֶּן אֶל מִנְחָתָם" (טז, טו). בהמשך משה קובע גם את עונשם, בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

מה הביא את משה רבנו לנהוג כך כלפי דתן ואבירים ותומכיהם? ומדוע יחסו לעדת קרח היה שונה?

מחלוקת קרח ועדתו

טענת קרח ועדתו כלפי משה ואהרן היתה: "וַיִּקְהֻלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קִדְּשִׁים וּבְתוֹכָם ה' וּמִדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קֹהֶל ה'" (במדבר טז, ג). מקובל להבין את הטענה כביקורת חריפה על "זכויות יתר" שנטלו לעצמם משה ואהרן. אין הם חולקים על מעמדו של משה כנביא, אבל הם מערערים על כך שהם עצמם לא זכו לכהונה ונשארו במעמד של לויים בלבד. מבאר יפה את עמדתם רבי יוסף בכור שור³:

רב לכם לקחת הגדולה הזאת, שאתם אומרים אהרן ובניו יהיו כהנים, ועשו להם בגדי זהב ואבנים טובות ומרגליות משל ציבור, לכבוד ולתפארת וכל העדה משועבדים להם בעשרים וארבע מתנות כהונה; ועל כל העדה אתם קוראים: "הזר הקרב יומת", והלא כל העדה כולם קדושים וראויין לכהונה, שהרי הקדוש ברוך הוא קראם: "ממלכת כהנים וגוי קדוש"! ומדוע תתנשאו על הקהל לומר, אתם כהנים ולא הם? ומתוך תשובתו של משה שאמר להם: "ובקשתם גם כהונה", אתה למד שעל הכהונה היה מערער, אלא שהיה מדבר כמו בשביל כל העדה, כדי שיאותו כולם לדבריו, ולא יאמרו שמא הוא מבקש לעצמו?

¹ לא נעסוק באון בן פלתי כיון שהוא אינו נזכר בהמשך הפרשה וידועה האגדה (במדבר רבה, יח, כ) על אשתו שהצילה אותו.

² ליקוטי מוהר"ן תניינא, ז.

³ בפרושו על האתר.

יש להדגיש כי היו פרשנים שטענו שקרח ועדתו לא התנגדו להנהגתו של משה, ולא זו בלבד אלא שהם היו קבוצת אנשים רוחניים⁴ השואפים להתחבר אל הקודש ולעלות במעלות הקדושה. עם אנשים ערכיים כאלה יכול משה לנהל דיון, הגם שהוא כמובן חולק לחלוטין על טענתם, לכן משה מציע להם את מבחן הקטורת שמטרתו להראות על ידי הקטורת במי בוחר הקב"ה. קרח ועדתו אכן קבלו עליהם את המבחן שהציע משה. כך למשל פירש הנצ"ב: יש להבין שמאטים חמישים איש [שבועדת קרח] היו באמת גדולי ישראל בכל פרט גם ביראת ה'. והיה מניעת הכהונה שהוא גורם דבקות ואהבת ה' כאש בוער בקרבם. לא לשם שררה וכבוד המדומה כי אם להתקדש ולהשיג מעלה זו על ידי עבודה. וגם המה ידעו אשר דבר ה' אמת בפי משה. ואין להרהר אחריו חס ושלום. רק הרהרו בלבם אחר רצון ה' ומסרו עצמם למסירת נפש ולמות על אהבת ה' כי עזה כמות אהבה.

לעומת עדת קרח רואה הנצי"ב את עדת דתן ואבירים כנרגנים מקדמת דנא: "לא כן דתן ואבירים המה היו רחוקים מתאוה עליונה זו. כי אם שהיו בטבע בעלי מחלוקת ושונאי משה עוד במצרים. ...ומכל שכן עתה כאשר נגזר עליהם למות במדבר ולא להיכנס לארץ זבת חלב ודבש."

דתן ואבירים

שונים לחלוטין הם פני הדברים בעימות הקשה עם דתן ואבירים ותומכיהם. חז"ל והמפרשים מזהים את דתן ואת אבירים כמי שמימי מצרים היו אופוזיציה למשה ודרכו הרוחנית וזו לשון מדרש תנחומא: "והנה שני אנשים עברים נצים" – מי היו? דתן ואבירים. והם שאמרו [בחטא המרגלים] "נתנה ראש ונשובה מצרימה" ... והן שהותירו מן המן... והם שיצאו ללקוט [בשבת] ולא מצאו. והם היו במחלקתו של קרח... שהן עמדו ברשתתן מתחלה ועד סוף.⁵

נמצאנו למדים שדתן ושאבירים ערערו על משה וסמכותו מרגע שהחל לראות בסבלות אחיו במצרים. כך גם מתבטא הנצי"ב על דתן ואבירים "שהיו בטבע בעלי מחלוקת ושונאי משה עוד במצרים... ומכל שכן עתה [לאחר חטא המרגלים] כאשר נגזר עליהם למות במדבר ולא להיכנס לארץ זבת חלב ודבש".

לכן בפרשתנו, כשמשה קורא לדתן ולאבירים כדי לנסות לפייסם, הם לא היו מוכנים לשום הידברות או גישור עם משה ככתוב: "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְקָרָא לְדָתָן וְלָאֲבִירָם בְּנֵי אֶלְיָאֵב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה. הַמַּעַט כִּי הָעֲלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חֶלֶב

⁴ ראה דברי הנצי"ב בהמשך, וכן את מאמרו של הרב מנחם ליבטאג (2001), פרשת קרח, באתר של ישיבת הר עציון.

⁵ מדרש תנחומא, שמות י, א.

וּדְבַשׁ לְהַמִּיתָנוּ בְּמִדְבָּר כִּי תִשְׁתַּרְרַר עָלֵינוּ גַם הַשֹּׁתֶרֶר. אָף לֹא אֶל אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וּדְבַשׁ הֵבִיאָתָנוּ וְתָתֵן לָנוּ נַחֲלֹת שָׂדֶה וְכָרֶם הָעֵינִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תִּנָּקֶר לֹא נַעֲלֶה" (טז, יב-יד). אם כן, דתן ואבירים וסיעתם הם קבוצה שקוראת תיגר על מנהיגותו של משה תוך שהיא מורדת בהנהגתו בגסות וביהירות.

לאחר חטא המרגלים שבמהלכו דתן ואבירים היו מאלו שהתסיסו את העם כאשר היה ברור להם כי נגזר עליהם ועל דורם למות במדבר, הם היו מיואשים לחלוטין מהנהגת משה, ולא הייתה להם שום מוטיבציה ללכת בדרכי התורה ולפעול ולהתנהג כפי שמורה אותם משה. כל רצונם הוא לחזור למצרים, ולזכות בה נחלה.

אך נראה שהדברים חמורים אף יותר. דתן ואבירים כינו את **מצרים** "ארץ זבת חלב ודבש" וקבלו על שהוצאו ממנה על ידי משה. הכינוי של מצרים כארץ זבת חלב ודבש איננו קשור רק למצבם לאחר החטא, אלא לתפיסתם המקולקלת. משום שכפי שכתב הרב אלחנן סמט,⁶ הביטוי "ארץ זבת חלב ודבש" מופיע בתורה עשרים פעם. מתוכם תשע עשרה פעם הוא מתאר את שבח ארץ ישראל, ורק פעם אחת בדברי דתן ואבירים ביטוי זה מיוחס למצרים. הכינוי של ארץ מצרים כזבת חלב ודבש, מראה את הניכור של דתן ואבירים מדרכו של משה רבנו, שמשימת חייו הייתה הבאת עם ישראל אל ארץ כנען, שהיא ורק היא הארץ הברוכה והמובטחת.

בסירובם של דתן ואבירים לדבר עם משה הם השתמשו פעמיים בביטוי "לא נעלה", בכך כוונתם הייתה כפולה: לא רק שלא יעלו אל אוהלו של משה כדי לדבר אתו, אלא לא יעלו לארץ. כלומר הם מסרבים לקחת חלק בכל המהלך של יציאה ממצרים וכניסה לארץ אלא רצונם הוא: "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשּׁוּבָה מִצְרָיִמָּה" (במדבר יד, ד), כפי שאמרו כבר בזמן חטא המרגלים.⁷

לדעת החיזקוני כשאמרו דתן ואבירים "לא נעלה" כוונתם הייתה שגם אם יאמר הקב"ה שהוא בחר באהרון, זה לא יניע אותם מעמדתם שיש להחליף את משה ואהרון. בכך עמדתם שונה מהותית מעמדת קרח ועדתו שקיבלו עליהם את מבחן המחנות. יתר על כן, לפי אור החיים הקדוש בפירושו לפרשתנו, דתן ואבירים היו הסיבה הראשונית והעיקרית לכל המחלוקת של קורח ועדתו. הם שהסיתו את קרח אשר היה חוזר בו ממחלוקתו לולא הוסת על ידם. לכן הוא טוען שהתורה רואה את דתן ואת אבירים כאחראים למותם של כל המתים במחלוקת אומללה זו והאירועים שלאחריה. סך הכול כחמישה עשר אלף נפשות מישראל.⁸

⁶ הרב אלחנן סמט (2002), פרשת קרח, באתר של ישיבת הר עציון.

⁷ כך הסביר גם ישראל רוזנסון, דברים במדבר, ירושלים תשס"ד, עמ' 204.

⁸ ראה במדבר יז, יד.

תגובת משה לעדת קרח

כשמשה שומע את טענות קרח ועדתו, הוא מגיע אתם להידברות בניסיון להביא אותם להכרה בטעותם. זאת בתקווה שיסורו מדרכם הרעה:

שָׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֹוִי. הַמַּעֲט מִכֶּם כִּי הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֵדֶת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת מִשְׁכָּן ה' וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה לְשִׁרְתָּם. וַיִּקְרַב אֶתְּךָ וְאֶת כָּל אַחִיךָ בְּנֵי לֹוִי אֶתְּךָ וּבְקִשְׁתֶּם גַּם כְּהֵנָּה. לָכֵן אֶתְּךָ וְכָל עֲדֶתְךָ הַנֹּעֲדִים עַל ה' וְאַהֲרֹן מָה הוּא כִּי תִלְיִנוּ עָלָיו (טז, ח-יא).

לאחר שניסיון הפיוס של משה נכשל, מסכימים קרח ועדתו להצעתו משה על מבחן המחנות שיתבצע למחרת בבקר, לפני הקב"ה. משה אינו כועס, אולי אפילו להפך, כפירושו של אור החיים הקדוש⁹: "עוד ירצה לומר שיכינו עצמן בקדושה ובטהרה כדי שיהיו ראויים להיות לפני ה'". נימה של פיוס ניכרת גם בפירוש האלשיך הקדוש: "הנה זה היתרון אעשה לכם בל תאמרו שאינכם בני בית לפניו יתברך. לכן הקדימו אתם תחילה והיו לפני ה', המצאו לפניו יתברך... ואחר כך אהרן".

כאשר כבוד ה' מתגלה אל כל העדה, מתבצע מבחן המחנות שהוסכם עליו מראש: "וְאִשׁ יִצְאָה מֵאֵת ה' וְתֹאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמֵאֲתַיִם אִישׁ מִקְרִיבֵי הַקֶּטֶר" (טז, לה). מבאר הנצי"ב:

והנה לא היה אפשר להם לקחת מחנות וכדומה ולהקריב במשכן. שהרי הלויים שמרו שלא יקרב זר משום הכי היו מוכרחים לעשות מחלוקת על משה ואהרן ולפרוץ גדר. כל זה היה הליכות מאתיים חמישים איש, ובשביל שמכל מקום כיונו לשם שמים משום כך נענשו בשריפה באש שיצא מקודש קודשים, והיה בזה ענין כבוד גם כן כמו שיבואר.¹⁰

מיתתם בשריפה שמקורה אלוקי, כשהם עוסקים בקטורת, דומה מאד למיתת נדב ואביהוא שני בני אהרן, שמוחזקים בעיני חז"ל כצדיקים שמתו בהקריבם אש זרה, ולכן רואה זאת הנצי"ב כמיתה מכובדת.

תגובת משה לעדת דתן ואבירים

כאמור, לסירוב של דתן ואבירים לקריאתו של משה, מגיב הוא בדרך השונה בתכלית לא רק מתגובתו לעדת קרח, אלא גם מכל התגובות הקודמות של משה לחטאים של בני ישראל שבהם משה ניסה תמיד ללמד סגוריה על העם החוטא. אך כאן התורה מספרת: "וַיַּחֲרֹ לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל ה' אֵל תִּפֶּן אֶל מִנְחָתָם לֹא חָמֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׁאַתִּי וְלֹא הִרְעֵתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם" (שם, טו).

⁹ על במדבר טז, טז.

¹⁰ העמק דבר במדבר טז, א.

בהמשך משה פונה לכל עדת ישראל שלא השתתפו באורח פעיל בעימות, אבל ודאי צפו בו ושמעו אותו, ובפיו שתי אמירות: האחת אזהרה לכל העם להתרחק מהרשעים כדי שלא יפגעו: "וַיִּדְבֹּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא מֵעַל אֹהֲלֵי הָאֲנָשִׁים הָרָשָׁעִים הָאֵלֶּה וְאַל תִּגְעוּ בְּכָל אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן תִּסָּפוּ בְּכָל חַטָּאתָם" (שם, כו). באמירה השנייה הוא מודיע על מופת או אות שיוכיח לעיני כל העם את צדקתו, וישכנע שמעשיו נעשים בציווי אלוקי, לשם שמיים, ולטובת העם כולו:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי ה' שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כִּי לֹא מִלְּבִי. אִם כָּמוֹת כָּל הָאָדָם יִמְתּוּן אֵלֶּה וּפְקֻדַּת כָּל הָאָדָם יִפְקֹד עֲלֵיהֶם לֹא ה' שְׁלַחְנִי. וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה' וּפְצָתָהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ וּבָלְעָה אֶתָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּרְדּוּ חַיִּים שְׂאֵלָה וַיִּדְעֻתָּם כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת ה' (שם, כח-ל).

ואכן המופת התממש מייד:

וַיְהִי כְּכֹלְתּוֹ לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּבְקַע הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם. וַתִּפְתַּח הָאֲרֶץ אֶת פִּיהָ וַתַּבְלַע אֶתָּם וְאֶת בְּתֵיהֶם וְאֶת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לָקְרָח וְאֶת כָּל הָרִכּוּשׁ אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׂאֵלָה וַתִּכַּס עֲלֵיהֶם הָאֲרֶץ וַיִּאָּבְדוּ מִתּוֹךְ הַקֶּהֱל (שם, לא-לג).

מבאר הנצי"ב:

כי [דתן ואבירם] שהיו בטבע בעלי מחלוקת ושונאי משה עוד במצרים... ומכל שכן עתה כאשר נגזר עליהם למוות במדבר ולא להיכנס לארץ זבת חלב ודבש. משום הכי נענשו בבליעה בארץ כרוח הבהמה.

מדוע הגיב משה בתקיפות שאינה מאפיינת אותו רק כלפי דתן ואבירם ותומכיהם?

יש הטוענים שמשה נעלב מאד הן מהיחס הבלתי נסבל שבו הגיבו דתן ואבירם, והן מהאשמתם חסרת השחר שמשה השתרר עליהם. בדרך זו הלכו מפרשים רבים כגון ספורנו ששם בפי משה את המילים: "אל תפן אל שום מין קורבן שיקריבו לכפר עליהם... כי איני מוחל על עלבוני ואין למחול להם בלעדי". שד"ל הדגיש את העובדה שמשה חשב שלטענותיהם אין שום בסיס: "התפלל באזני כל העם שלא ירצה ה' את מנחתם כי אין להם שום טענה להתרעם עליו, כי הוא מעולם לא השתרר עליהם להנאת עצמו". אומנם זו גישה אפשרית, אולם אני אבקש ללכת בדרך אחרת בעקבות פרשנים נוספים, לפיהם חשב משה שמצווה לכלות את דתן ואבירם מכיוון שעצם קיומם הוא הרסני לעם ישראל. כך למשל אורח חיים הקדוש מזהה בדתן ובאבירם רוע מוחלט: "הכיר היותם בחינת הרע גמור אשר טבעו לשנא בחינת הטוב שנאת מות בלא סיבה, ולזה אמר אל ה' אל תפן אל מנחתם".¹¹

¹¹ "אור החיים" על במדבר טז, טו.

ה"אורח חיים" מצדיק את התנהגותו של משה באומרו: "דע כי הצדיקים יש כח בהם להפקיע זכות הנמצאת לרשעים כשיראו שהם מוחלטים ברע... מעתה אין סיבה לשנאתם ולחשדם בשום אופן ואין זה אלא לצד היותם **חלק רע גמור וטבע הרע לשנוא הטוב שנאה עזה טבעית בלא סיבה**, מעתה כל כיוצא בזה מצווה לעקרו ולהפקיע זכותו".

יש להבין שבתקיפותו של משה, העניו מכל אדם, יש הרבה יותר מאשר עלבון אישי. משה ראה גם בפעם הזו כי דתן ואבירם הם גלעין מסוכן ביותר בעם ישראל, אין בהם שום אמונה בקב"ה ובתורתו, ובכך הם מערערים ללא היסוס על מנהיגותו של משה ומסרבים להכיר בכך שמשה הוא שליח הקב"ה. הם חסרי מוטיבציה להיות חלק מהמהלך האלוקי שלא היה כמוהו, של הוצאת גוי מקרב גוי והכנסת עם ישראל לארץ המיועדת לו. מרגע שהתברר להם שדור המדבר הביא על עצמו את הגזירה שלא להיכנס לארץ, והמשמעות היא שהם לא יקבלו נחלת שדה וחרם, הם איבדו כל מוטיבציה להיות שותפים לדבר חיובי ובונה. כל רצונם הוא להמריד, לפגוע ולפרק. משראה זאת משה הבין ש"עשבים שוטים" אלה, הם בבחינת שורש פורה ראש ולענה,¹² ותקנתם היחידה היא העברתם מן העולם בטרם ישחיתו כל חלקה טובה.¹³

מדרכו של משה אנו למדים שיש מצבים שבהם אסור לגלות רחמנות. זאת משום שרחמנות במצבים אלה יכולה להביא לאסון ולגרום לנזק רב לכלל העם. כפי שאמר רבי אלעזר: "כל שנעשה רחמן על האכזרים, לסוף נעשה אכזר על רחמנים".¹⁴ להבנתי, זה מה שעמד מול עיני משה רבנו כאשר התעמת עם דתן ואבירם. זו הסיבה שהעניו מכל אדם שתמיד הליץ יושר על עם ישראל גזר את גזירתו הקשה, בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

¹² דברים כט, יז: "פֶּן יֵשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שְׂבֵט אֲשֶׁר לָבֹוּ פֶּנֶה הַיּוֹם מֵעַם ה' אֶל-לוֹהֵינוּ לְלָקֶחַת לַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן יֵשׁ בְּכֶם שְׂרָשׁ פֶּנֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה".

¹³ כפי שנאמר (שם, שם, יט): "לא יאבה ה' סלח לוֹ כִּי אִזְ יַעֲשֶׂן אִף ה' וְקִנְאָתוֹ בְּאִישׁ הָהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל הָאֵלֶּה הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַזֶּה וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם".

¹⁴ מדרש תנחומא לפרשת מצורע.

מאמר זה נכתב על ידי אריה ארזי-חוקר נושאי המנהיגות וניהול בתורה ובתנ"ך.
והוא אחד מ-54 מאמרים בספר שזכיתי לכתוב : פניו אליך – פנים חדשות בפרשיות השבוע

למידע על הספר פניו אליך [לחצו כאן](#)

למאמרים נוספים בקרו באתר שלי <https://www.aryearzi.com>

לתגובות arye.arzi@gmail.com